

## КУРС “РОБОТА З ДІТЬМИ” ЯК ОДИН З КОМПОНЕНТІВ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

дійсності потребують відповідних засобів і форм їх художнього виразу. Механізм, реагуючий на сферу соціальну і той, який її перекладає в площину естетичну, закладений у самій сутності художньої форми, в соціально-креативному її потенціалі.

1. Аверинцев С.С. *Взаимосвязь и взаимовлияние жанров в развитии античной литературы*. – М.: Наука, 1989. – 276 с.

2. Адорно Т.В. *Теорія естетики* / Пер. з нім. П.Таращук. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 518 с.

3. Барт Р. *Риторика образа* / Избранные работы. Семиотика. Поэтика: Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1989. – С. 287 – 369.

4. Деррида Ж. *Письмо и различие* / В. Латицкий (пер. с фр.) – СПб.: Академический проект, 2000. – 428 с.

5. Дорфман Л.Я. *Эмоции в искусстве: Теоретические подходы и эмпирические исследования*. – М.: Смысл, 1997. – 424 с.

6. Зедльмайр Г. *Искусство и истина. Теория и метод истории искусства*/Пер. с нем. – СПб.: Аxioma, 2000. – 272 с.

7. Каган М.С. *Музыка в мире искусств*. – СПб., “УТ”, 1996. – 232 с.

8. Каган М.С. *Морфология искусств*. – Л.: Искусство, 1972. – 440 с.

9. Литвинов А.Н. *Художественный стиль как феномен культуры*. – К., 1992.

10. Михалев В.П. *Видовая специфика и синтез искусств*. – К., 1989.

11. Овчаренко С.В. *Проблема жанру у класичній та некласичній естетиці*. – К., 1999.

12. Романов Ю.И. *Образ, знак в искусстве (философско-методологический аспект)* – Л., 1991.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2009

УДК 371.132.“ХХ”(045)

Микола Пантюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,  
вчений секретар Вченої ради  
Дрогобицького державного педагогічного університету  
імені Івана Франка

## КУРС “РОБОТА З ДІТЬМИ” ЯК ОДИН З КОМПОНЕНТІВ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізується програма курсу “Робота з дітьми” як один з компонентів підготовки вчителя до виховної діяльності. Розглядаються та обґрунтовуються різні види дитячої діяльності, форми роботи з ними, специфіка вивчення особистості дитини та колективу, в якому вона живе.

**Ключові слова:** педагогічні курси, форми діяльності, праця, гра, мистецтво, особистість, колектив.

**А**ктуальність проблеми, аналіз досліджень та публікацій. Процес підготовки вчителя до виховної роботи в школі є цілеспрямованим, довготривалим, багатофакторним та багатокомпонентним, складним, важливим і особливо актуальним сьогодні, в час, коли Українська держава удосконалюється, прямує до європейської інтеграції, прагне до формування такої моделі державного організму, який би найкраще забезпечував реалізацію потреб кожної особистості.

У процесі підготовки вчителя до виховної роботи в школі необхідно враховувати історичний

досвід, кращі надбання, зміст та методичні аспекти такої підготовки, адже вітчизняна педагогіка має вагомий здобутки підготовки фахівців до виховної роботи.

Питання підготовки вчителя до різних напрямів виховної діяльності та реформування вищої школи в Україні на початку ХХ століття розглядали А. Вальнер, В. Зеленко, В. Попов, Я. Ряппо [4; 6]. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні, в тому числі вищої, її структуру та специфіку функціонування аналізували такі вітчизняні вчені, як В. Луговий, В. Майборода, О. Мороз [1; 2; 3].

**Метою нашої статті є:** проаналізувати

## КУРС “РОБОТА З ДІТЬМИ” ЯК ОДИН З КОМПОНЕНТІВ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

програму курсу “Робота з дітьми” як один з компонентів підготовки вчителя до виховної діяльності з точки зору використання кращих ідей такої підготовки в сучасній педагогічній освіті.

**Виклад основного матеріалу.** У змісті підготовки вчителя до фахової діяльності на початку ХХ століття був розміщений цикл педагогічних дисциплін, відповідно до якого були визначені програми різноманітних педагогічних курсів. Окремим рядком визначалася програма курсу “Робота з дітьми”. У ній йшлося про три види діяльності, які були найхарактернішими для дітей і часто практикувалися в навчально-виховних закладах різних типів, серйозно впливаючи на процес соціального виховання дітей. До них належать ігри, праця, мистецтво. Вони розглядалися як найпростіші й первинні, але як основні елементи соціального виховання [5, 7].

Визначалася роль цих елементів, тобто гри, праці та мистецтва для виховання дітей молодшого і середнього віку в школі, дитячому будинку й дитячому садку. У програмі обґрунтовувалися різноманітні ігри, види спорту, гімнастика в системі фізичного виховання, аналізувалися їх роль і значення в інтелектуальному розвитку дітей. Гра розглядалася не тільки як виховний фактор, а й як метод навчання. Для визначення переваг тогочасної системи освіти обов’язковим елементом була порівняльна характеристика гри в радянських дитячих навчально-виховних закладах і в буржуазній системі освіти. Йшлося про те, що гра як фактор соціального виховання обов’язково має колективістський характер і несе політвиховне навантаження, розвиває суспільні рефлексії [5, 7].

У процесі підготовки вчителів до виховної роботи пропонувалося практичне ознайомлення майбутніх педагогів з іграми, які використовувалися в дитячих закладах, давалася їм оцінка з точки зору соціального виховання і спеціальні настанови, пропонувалися вибір та комбінація різноманітних ігор; слухачів ознайомлювали з новими іграми, які впроваджувалися в навчально-виховний процес, формувалося вміння вчителів виступати режисерами в організації гри.

Вагомим фактором соціального виховання вважалася праця. Учителів знайомили з тими трудовими процесами, які необхідні були для обслуговування всіх аспектів дитячого життя і які можуть здійснюватися силами самих дітей, зважаючи на особливості їхнього віку. Педагоги ознайомлювалися з тими видами індустріально-технічної й сільськогосподарської праці, які

застосовувалися в тій чи іншій місцевості. Таким чином, визначався регіональний аспект процесу виховання. Праця розглядалася як фактор фізичного, інтелектуального й соціального розвитку дітей. Необхідним елементом також було практичне ознайомлення майбутніх учителів з усіма видами праці, які використовувалися в дитячих закладах, та їхня соціально-виховна оцінка.

У програмі також визначено належне місце мистецтву, його ролі у житті дітей і дитячого закладу. Йшлося, насамперед, про музично-вокальне, хореографічне, образотворче мистецтво, драматизацію та інші види пластичних мистецтв, які використовувалися передусім у роботі з дітьми молодшого й середнього шкільного віку.

Основними формами освітньої роботи в цей період вважалися уроки, гуртки, студії. Програма передбачала не лише читання лекцій з навчального курсу “Роботи з дітьми”, але й передбачала проведення семінарських занять обсягом чотири години. Аналіз програми цього курсу свідчить, що слухачам пропонувався інтегрований семінар на тему “Дитячі заклади”. Майбутніми вчителями вивчалися різноманітні аспекти діяльності школи й дитячого будинку.

У рамках програми пропонувалося вивчення та обговорення проблем, які стосувалися господарської діяльності дитячого закладу: приміщення, обладнання, навчально-виховного інвентарю, господарства та джерел його утримання й державного забезпечення дитячих закладів у цілому. На семінарах пропонувалися для обговорення теми, що стосувалися персоналу дитячих закладів. Це передовсім дорослих: адміністрації, педагогів-керівників, педагогів-спеціалістів, медичного персоналу, технічних працівників. Акцентувалося на ролі дорослих та педагогів у житті дитячого колективу.

Окремо вивчалася особистість дитини. Йшлося про загальне вивчення дитячого колективу, зокрема, даних про кількість, стать, вік, національність, мову, соціальний або класовий стан, малі соціальні групи дітей, що існували в дитячих закладах, відділення, класи, давалася педагогічна і педологічна характеристика дітей у дитячих групах: відомості про успішність, дані медичного обслуговування тощо [5, 8].

Червоною лінією радянської педагогіки щодо організації виховної роботи в школі, безперечно, проходив принцип колективізму. Йшлося про життя дитини в колективі, про її цілковите підпорядкування законам колективу, умовам його функціонування, пристосування й узгодження

## КУРС “РОБОТА З ДІТЬМИ” ЯК ОДИН З КОМПОНЕНТІВ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

власних позицій з колективними. Зокрема, на семінарах визначалися теми, які стосувалися самоуправління, самообслуговування, самодіяльності дитячого колективу.

Окремо педагогів готували до роботи із сім'єю, тому проблема сім'ї розглядалася поряд з іншими питаннями життя дитячого закладу. Визначався вплив сім'ї на колектив. Майбутніх учителів вчили здобувати знання про сім'ю, визначивши її класову приналежність та її культурний рівень.

При формуванні єдиного дитячого колективу в рамках усієї країни пропонувалося вивчати зв'язки дитячого колективу даного навчального закладу з іншими дитячими колективами, з вулицею, населенням всієї місцевості, з робітничо-селянською громадськістю та радянською державою, а також вплив усіх цих факторів на дитячий колектив.

Специфічні тенденції розвитку тогочасного суспільства не могли не накласти свій відбиток на всю виховну систему, тому в навчальних планах, програмах, окремих методичних рекомендаціях, які стосувалися організації виховної роботи в школі особливо наголошувалося на соціальному та політичному вихованні дітей. Ішлося про втілення елементів комунізму та колективізму у весь уклад життя дитячого закладу: педагогічну роботу, працю, ігри тощо. Обов'язковою складовою була політична грамота [5, 9].

Антирелігійне виховання було важливою частиною підготовки вчителя до виховної роботи в досліджуваній період. У його рамках визначався зв'язок з політичним вихованням, з вивченням природи й культури. Обов'язковим елементом було вивчення праці й мистецтва як елементів соціального виховання. Вони розглядалися з точки зору їх творення дітьми. Ішлося про літературну творчість дітей, організацію дитячих газет, журналів, збірників, літературних студій. Обов'язковим був зв'язок з політичним, естетичним вихованням дітей, з працею, з розвитком мови та інтелектуальним розвитком загалом.

Вагомим чинником у процесах виховання й підготовки до цього процесу вчителів вважалася дитяча бібліотека як активний фактор виховання, навчання та соціалізації.

Обов'язковим було встановлення міжпредметних зв'язків у процесі організації виховної роботи в школі. Виховний потенціал мали уроки або заняття, які стосувалися не лише праці, мистецтва, ігрової діяльності, а й інших предметів. Це, зокрема, уроки математики, природознавства, культурознавства, краєзнавства, системи

фізичного виховання тощо. У процесі проведення уроків математики обов'язково наголошувалося на необхідності зв'язку математики з життям і усіма видами занять дітей. У системі соціального виховання важливим чинником розглядалося природознавство. Дітям прищеплювалися сільськогосподарські знання й навички, вчителі повинні були оволодіти методами роботи щодо викладання природознавства в природі, на виробництві, в кабінеті, лабораторії й класі. Наголошувалося також на значному виховному потенціалі природознавства.

У системі міжпредметних зв'язків також акцент ставився на культурознавство та його зв'язок з політичними вихованням та політичною грамотою. Лише у наступну чергу йшлося про зв'язок з мистецтвознавством, працею, з краєзнавством, рідною мовою та літературою.

Система фізичного виховання передбачала вивчення й оволодіння вчителем методикою організації гігієнічного укладу життя дитячого закладу, санітарних та педагогічних заходів з фізичного виховання, а також організації та проведення ігор, змагань з різних видів спорту й гімнастики.

У досліджуваній період у дитячих закладах також актуальним було статеве питання. Воно стосувалося проблем статевого розвитку дітей, взаємовідносин між дівчатами та хлопцями. Учителям давали знання про відхилення від нормального статевого розвитку й обґрунтовували можливості роботи працівників дитячого закладу щодо викорінення проблем, що стосувалися статевого виховання.

У процесі підготовки до виховної роботи вчителям давали загальні знання щодо внутрішньої і зовнішньої організації роботи дитячого закладу. Цей процес мав назву “статика і динаміка”. Ішлося про розподіл робочого дня, робочого року та їх педагогічне обґрунтування, роботу над єдиним навчальним планом, вивчення й оволодіння методами роботи, зокрема, ілюстративним, екскурсійним, обґрунтовувався зміст виховної роботи загалом, майбутні вчителі ознайомлювалися з методами обліку роботи дитячого закладу та особливостями роботи з різними віковими групами дітей.

Отже, на початку функціонування радянської держави, влада прагне поширити вплив організованої системи освіти на максимально великі кола дітей та молоді.

Таким чином, програми підготовки педагогів, вихователів, вчителів до організації виховного процесу передбачали ознайомлення їх з питаннями охорони дитинства, з інститутами

## КУРС “РОБОТА З ДІТЬМИ” ЯК ОДИН З КОМПОНЕНТІВ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

дитячих інспекцій, з відкритими дитячими будинками, з проблеми юридичної допомоги дітям, питаннями обліку та розподілу дітей, роботи дитячого адресного столу, діяльністю приймальної й розподільної комісії соціального виховання, з діяльністю дитячих прийомних пунктів як самостійних закладів, що існували при колекторах. Педагогів інформували про роботу колекторів – закладів для дітей, звідки їх скеровували до дитячих будинків, а також для дітей-правопорушників. У той період уже функціонувала комісія в справах малолітніх правопорушників [5, 11].

Окремо в навчальних планах та програмах мова йшла про патронат, педагогічну й соціальну природу охорони дитинства. У процесі виховання акцентувалася увага на оволодіння майбутніми педагогами вміннями організовувати різноманітні форми дитячого відпочинку, розваг, а також освіти й цілеспрямованої виховної діяльності. Ішлося про дитячі свята в приміщеннях дитячих закладів, на свіжому повітрі, демонстраціях, участь дітей у робітничо-селянських святах тощо.

Майбутні педагоги вивчали специфіку діяльності різноманітних виховних інституцій, які функціонували в тогочасній державі. Це, насамперед, ясла, літні майданчики, санаторні й трудові літні дитячі колонії зі змінним складом дітей, суспільні дитячі городи, сади, поля тощо. На спеціально організованих семінарах та в процесі лекцій давалася соціально-педагогічна оцінка закладів заходів.

Про комплексність і системність підходу щодо організації виховної роботи в досліджуваній період свідчить також аналіз програм, який вказує на те, що педагогами вивчалися не лише стабільні освітні інституції, але й короткотермінові, епізодичні форми роботи або різні заклади виховання дітей. Майбутні вчителі детально ознайомлювалися з діяльністю й процесом функціонування дитячих їдалень, бібліотек, читалень, театрів, музеїв, клубів, гуртків. На семінарах обговорювалася проблема організації педагогічної діяльності в цих закладах. Визначалися також “мінімальні форми”, які сприяли соціальному вихованню дітей. До них відносили школу (неповного дня) і дитячий садок (примітивний) [5, 11].

Вищою формою соціального виховання вважалися школа-клуб та цілоденний дитячий садок. Ще більш високою формою соціального виховання вважався дитячий садок у своєму повному розвитку й денний дитячий будинок. У процесі підготовки вчителя пропонувалися соціально-педагогічні задачі та обґрунтовувалися функції й робота цих закладів.

У програмах акцентувалася увага також на роботі літніх колоній для дітей дошкільників і школярів як форми, яка безпосередньо наближалася до форми постійно діючого дитячого будинку й інтернату.

Оптимально доцільною формою соціального виховання вважалися дитячий будинок-інтернат і дитяче містечко. Це, на думку тогочасних педагогів, “найвищі”, “максимально доречні” форми соціального виховання. Майбутніх вчителів ознайомлювали з організацією дитячого життя в дитячому будинку, що розглядався як “маяк всієї системи соціального виховання: потенції до дитячого будинку, дитячого садка, денного дитячого будинку, і інших тимчасових та постійних форм соціального виховання” [5, 12].

Також на семінарі щодо організації соціального виховання в СРСР і шкільної справи на заході, на який визначалося три години, слухачам пропонувалася низка питань, які стосувалися дитячого комуністичного руху як нової форми соціального виховання. Цей семінар презентував усі існуючі форми виховання й мав на меті в майбутньому розв’язати, нарешті, проблему соціального виховання в цілому на принципі дитячої самодіяльності.

Майбутніми педагогами детально вивчалися питання інспектування, інструктування, управління та звітності центральних, губернських, окружних і районних керівних органів соціального виховання, вивчався кодекс законів щодо освіти й інші керівні норми щодо соціального виховання дітей та молоді. Обов’язковим елементом була порівняльна характеристика організації справи виховання в Радянському Союзі та у виховних системах Заходу з таким розрахунком, щоб показати недоліки й суперечності європейської системи освіти.

**Висновки.** Вищевикладене дає підстави зробити висновок, що питання виховання дітей та молоді в найширшому їх розумінні й трактуванні займали пріоритетне місце в усій освітній системі радянської України досліджуваного періоду. Беззаперечним є факт тотальної ідеологізації усієї виховної системи, насадження хибних ідей та цінностей особистості, що формувалася. Підміна й фальсифікація фактів та пріоритетів не давала можливості дітям та молоді об’єктивно оцінювати події суспільного життя. Однак зауважимо, що організаційні аспекти діяльності педагогічних, освітніх, виховних і багатьох громадських установ та інституцій потребують сьогодні детального й неупередженого вивчення. Особливої уваги заслуговують: форми, методи, прийоми, засоби та механізми організації виховної роботи в

## РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

найрізноманітніших навчально-виховних закладах (дитячі садки, дитбудинки, інтернати, школи, дитячі містечка тощо). Цілеспрямована, систематична, планомірна, доцільна та обґрунтована робота кваліфікованих педагогічних кадрів давала той результат, який визначався тогочасним соціальним замовленням держави, що приступила до побудови соціалістичного суспільства.

1. Луговий В.І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / За заг. ред. акад. О.Г. Мороза. – К.: МАУП, 1994. – 196 с.

2. Луговий В.І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методологічний аспект): автореф. дис...доктора пед. наук: 13.00.01. – К., 1997. – 48 с.

3. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917 – 1985 рр.). – К.: Либідь, 1992. – 196 с.

4. Попов В.Н., Вальнер А.Г., Зеленко В.А. Учебник педагогики для краткосрочной подготовки педагогических кадров. / Под ред. А.Г. Вальнера. – Л.: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1931. – 239 с.

5. Программы 3-летних педагогических курсов/Материалы к III Всеукраинской педагогической конференции. – Харьков: Червоний шлях, 1924. – 86 с.

6. Ряппо Я. Реформа высшей школы на Украине в годы революции (1920 – 1924)/ Сборник статей и докладов. – Харьков: Государственное издательство Украины, 1925. – 153 с.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2009

УДК 37.042

**Микола Наказний**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціології  
Дніпродзержинського державного технічного університету,  
директор технічного ліцею  
м.Дніпродзержинська

## РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається необхідність розуміння особливостей технологічного підходу в освіті на прикладі педагогічної проектної діяльності, яка є надбанням багатьох століть педагогічної практики.

**Ключові слова:** особистісно орієнтована освіта, технології, педагогічне проектування.

**П**остановка проблеми. Аналізуючи коло питань стосовно педагогіки розвитку особистості, зосередимо увагу на одному з технологічних підходів в освіті – навчальному проектуванні, практика якого є багатогранною. Багатогранність педагогічної проектної діяльності дає можливість поєднувати в собі найпоширеніші особистісно орієнтовані технології сучасного освітнього процесу, а саме: розвивальне навчання, технології формування творчого потенціалу учнівської молоді, технології забезпечення ситуації успіху тощо.

Це ще раз підкреслює актуальність зазначеної проблеми, вимагає перегляду та глибокого аналізу самого змісту педагогічної проектної діяльності.

**Мета статті** – показати стрімкий розвиток педагогічної проектної діяльності на сучасному етапі, зосереджуючи увагу на розвивальних можливостях зазначеної освітньої технології.

**Аналіз досліджень.** Аналіз історико-педагогічної літератури дозволяє виділити найвидатніших представників проектної педагогіки як кінця XIX – початку XX століття (С. Русова, С. Шацький, В. Лай, Д. Дьюї, В. Кілпатрик) так і кінця XX – початку XXI століття (М.Г. Чобітько, А.О. Лігоцький, І.Г. Єрмаков, С.М. Шевцова, О.В. Батечко, В.О. Жадько та ін.).

У нашій статті ми будемо спиратися на дослідження представників проектної педагогіки кінця XX – початку XXI століття, розглядаючи проектування: а) особистісно орієнтованої освіти; б) навчальної ситуації; в) сучасних комунікаційних технологій; г) навчального процесу розвиваючого типу та умов, при яких навчання стає розвиваючим [16, 18]; д) діяльності творчої групи; е) навчально-виховного процесу загальноосвітньої, вищої школи та діяльності вчителя.